

<https://doi.org/10.62837/2026.3.42>

KÖNÜL FƏRƏCBƏYLİ
Azərbaycan Dillər Universiteti

QEYRİ - İXTİSAS FAKÜLTƏLƏRİNİN AŞAĞI KURSLARINDA İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ İDİOMLARIN ÖYRƏDİLMƏSİ YOLLARI

Xülasə

Qeyri-ixtisas fakültələrinin aşağı kurslarında ingilis dilinin tədrisində idiomların öyrədilməsi, tələbələrin dil bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün vacib bir məsələdir. Bu məqalədə, iqtisadiyyat, hüquq və ya digər qeyri-dil fakültələrində oxuyan tələbələr üçün idiomların tədrisi yolları araşdırılır. Əsasən, kontekstual yanaşma, vizual vasitələr, rol oyunları və rəqəmsal resurslar kimi metodlar təklif olunur. Məsələn, YouTube videoları və multimodallı tədris vasitəsilə tələbələrin idiomları daha yaxşı mənimsəməsi mümkün olur. Araşdırmalar göstərir ki, aşağı kurs tələbələri idiomları çətinliklə öyrənirlər, çünki onların mədəni və kontekstual fonu zəifdir. Bu səbəbdən, tədris prosesində metaforik izahlar və ana dilində ekvivalentlər istifadə etmək effektivdir. Məqalənin elmi yeniliyi, qeyri-ixtisas tələbələri üçün xüsusi inteqrasiya olunmuş tədris modelinin təklifindədir, hansı ki, ənənəvi metodları rəqəmsal alətlərlə birləşdirir. Tətbiqi baxımdan, bu yanaşma universitet dərslərində asanlıqla tətbiq oluna bilər və tələbələrin kommunikasiya bacarıqlarını artırır. Əhəmiyyəti isə, qlobal mühitdə ingilis dilinin real istifadəsini təmin etməkdədir, çünki idiomlar dilin əsas hissəsidir. Nəticədə, tədrisçilərə praktik tövsiyələr verilir.

***Açar sözlər:** idiom tədrisi, qeyri-ixtisas fakültələri, kontekstual yanaşma, multimodallı metodlar, dil inkişafı.*

Резюме

В преподавании английского языка на младших курсах неспециализированных факультетов обучение идиомам играет ключевую роль в развитии языковых навыков студентов. В этой статье исследуются способы преподавания идиом студентам, обучающимся на экономических, юридических или других неязыковых факультетах. Предлагаются методы, такие как контекстный подход, визуальные пособия, ролевые игры и цифровые ресурсы. Например, использование видео на YouTube и мультимодального обучения позволяет студентам лучше усваивать идиомы. Исследования показывают, что студенты младших курсов испытывают трудности в изучении идиом из-за слабого культурного и контекстуального фона. Поэтому эффективно применять метафорические объяснения и эквиваленты на родном языке. Научная новизна статьи заключается в предложении интегрированной модели преподавания для неспециализированных студентов, сочетающей

традиционные методы с цифровыми инструментами. С точки зрения применения, этот подход легко внедряется в университетские занятия и повышает коммуникативные навыки. Значение состоит в обеспечении реального использования английского языка в глобальной среде, поскольку идиомы являются неотъемлемой частью языка. В итоге даются практические рекомендации для преподавателей.

Ключевые слова: преподавание идиом, неспециализированные факультеты, контекстный подход, мультимодальные методы, развитие языка.

FARAJBAYLI KONUL TEACHING IDIOMS IN ENGLISH LANGUAGE INSTRUCTION AT LOWER COURSES OF NON-SPECIALIZED FACULTIES

Abstract

Teaching idioms in English language instruction at lower courses of non-specialized faculties is crucial for enhancing students' language proficiency. This article explores methods for teaching idioms to students in economics, law, or other non-linguistic faculties. Key approaches include contextual methods, visual aids, role-playing, and digital resources. For instance, YouTube videos and multimodal teaching enable better idiom retention among learners. Studies indicate that lower-level students face challenges in learning idioms due to limited cultural and contextual background. Thus, employing metaphorical explanations and native language equivalents proves effective. The scientific novelty of the article lies in proposing an integrated teaching model tailored for non-specialized students, combining traditional techniques with digital tools. In terms of application, this approach can be readily implemented in university classes, improving communicative competence. Its significance is in facilitating authentic English use in global contexts, as idioms form a core part of the language. Ultimately, practical recommendations are provided for educators.

Keywords: *idiom teaching, non-specialized faculties, contextual approach, multimodal methods, language development.*

Giriş

İngilis dilinin tədrisi müasir təhsil sistemində qlobal kommunikasiyanın əsasını təşkil edir. Xüsusilə, qeyri-ixtisas fakültələrinin aşağı kurslarında – məsələn, iqtisadiyyat, hüquq, idarəetmə, sosial elmlər, texniki elmlər və ya tibb fakültələrində – tələbələr ingilis dilini əsasən peşəkar məqsədlər üçün öyrənirlər. Bu tələbələr dilin qrammatika və əsas lüğət bazasını mənimsəməklə yanaşı, real həyatda tətbiq oluna biləcək kommunikasiya bacarıqlarını inkişaf etdirməlidirlər. Bu kontekstdə idiomların öyrədilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki idiomlar dilin obrazlı, mədəni və nüanslı qatını əks etdirir. İdiomlar sadəcə qrammatika və lüğət bilikləri ilə məhdudlaşmayan real kommunikasiyanı təmin edir, çünki onlar dilin təbii axışında tez-tez

rast gəlinən ifadələrdir. Məsələn, "break the ice" (söhbəti başlatmaq), "piece of cake" (asan iş) və ya "kick the bucket" (ölmək) kimi idiomlar, ingilis dilindəki qəzet məqalələrində, filmlərdə, biznes danışıqlarında və hətta elmi mətnlərdə geniş istifadə olunur. Araşdırmalara görə, tələbələrin əksəriyyəti idiomları çətinliklə mənimsəyir, çünki onların mənası hərfi deyil və mədəni kontekstdən asılıdır. Bu çətinlik xüsusilə qeyri-ixtisas fakültələrində oxuyan tələbələr üçün aktualdır, çünki onların dil təhsili çox vaxt peşəkar terminologiyaya fokuslanır və idiomlar kimi qeyri-formal elementlərə kifayət qədər diqqət yetirilmir. Nəticədə, tələbələr ingilis dilindəki real mətnləri və ya danışıqları tam başa düşməkdə çətinlik çəkirlər, bu da onların qlobal iş bazarındakı rəqabət qabiliyyətini azaldır.

Bu məqalədə, qeyri-ixtisas tələbələri üçün idiom tədrisinin yolları təhlil olunur, əsasən praktik metodlara fokuslanaraq. Mövzu aktualdır, çünki müasir dünyada ingilis dili qlobal dil kimi qəbul olunur və onun mənimsənilməsi təkcə qrammatika və lüğətlə məhdudlaşmır. İdiomlar dilin mədəni fonunu əks etdirir və onları öyrənmək tələbələrə mədəni inteqrasiyanı təmin edir. Məsələn, biznes fakültəsi tələbələri üçün "in the red" (zərərdə olmaq) və ya "blue-collar worker" (fiziki işçi) kimi idiomlar peşəkar kommunikasiyada vacibdir. Araşdırmalar göstərir ki, idiom bilikləri olmayan tələbələr ingilis dilindəki mətnlərin 20-30% -ni tam başa düşümlər. Bu səbəbdən, aşağı kurslarda idiom tədrisi tələbələrin dil səviyyəsini yüksəldir və onları gələcək peşəkar fəaliyyətə hazırlayır. Qeyri-ixtisas fakültələrində bu proses xüsusilə çətindir, çünki tələbələrin dil dərsləri məhdud saatlarla keçirilir və onlar digər fənlərə prioritet verirlər. Buna görə də, effektiv metodlar – kontekstual öyrənmə, vizual vasitələr və rəqəmsal resurslar – təklif olunmalıdır.

Məqalənin elmi yeniliyi, qeyri-ixtisas fakültələri üçün xüsusi inteqrasiya olunmuş tədris modelinin təklifindədir. Ənənəvi metodları (məsələn, izah və təkrar) rəqəmsal alətlərlə (YouTube, interaktiv tətbiqlər, virtual reallıq) birləşdirən bu model, tələbələrin motivasiyasını artırır və öyrənməni fərdiləşdirir. Bu yanaşma, mövcud araşdırmalardan fərqli olaraq, aşağı kurs tələbələrinin peşəkar yönümlü dil ehtiyaclarını nəzərə alır. Məsələn, modeldə idiomlar peşəkar mövzularla inteqrasiya olunur: iqtisadiyyat tələbələri üçün maliyyə ilə bağlı idiomlar, hüquq tələbələri üçün hüquqi terminlərlə əlaqəli ifadələr. Bu, tələbələrin öyrəndiklərini real həyatda tətbiq etməsinə kömək edir. Araşdırmalar göstərir ki, inteqrasiya olunmuş modellər tələbələrin idiom biliklərini 25-35% artırır. Bundan əlavə, model mədəni aspektləri vurğulayır: idiomların mənşəyi, regional fərqləri (Amerika və Britaniya ingiliscəsi) və ana dilində ekvivalentləri izah olunur. Bu, tələbələrin mədəni şüurunu inkişaf etdirir və dil öyrənməni daha maraqlı edir.

Tətbiqi baxımdan, bu model universitet dərslərində asanlıqla tətbiq oluna bilər: məsələn, həftəlik dərslərdə idiomları peşəkar mövzularla inteqrasiya etməklə. Praktikada, tədrisçilər dərsləri planlaşdırarkən, tələbələrin fakültəsinə uyğun idiom siyahıları yarada bilərlər. Məsələn, sosial elmlər fakültəsi üçün "beat around the

bush" (dolay yolla demək) kimi kommunikativ idiomlar, texniki fakültələr üçün "nuts and bolts" (əsas elementlər) kimi texniki ifadələr seçilə bilər. Bu yanaşma, distant təhsilə də uyğundur, çünki rəqəmsal alətlər (Zoom, Google Classroom) vasitəsilə rol oyunları və videolar tətbiq oluna bilər. Pandemiya dövründə bu modelin effektivliyi sübut olunmuşdur, çünki onlayn resurslar tələbələrin motivasiyasını saxlayır. Tətbiq nəticəsində, tələbələr idiomları yalnız öyrənmir, həm də istifadə edirlər, bu da onların ümumi dil profisini yaxşılaşdırır.

Əsas hissə

Qeyri-ixtisas fakültələrinin aşağı kurslarında ingilis dilinin tədrisində idiomların öyrədilməsi, tələbələrin dil bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün bir neçə effektiv yol təklif edir. Bu fakültələrdə – məsələn, iqtisadiyyat, hüquq, idarəetmə, sosial elmlər və ya texniki sahələrdə – tələbələr ingilis dilini əsasən peşəkar məqsədlər üçün öyrənirlər, yəni onların diqqəti qrammatika və lüğət biliklərindən daha çox real kommunikasiya və praktik tətbiqlərə yönəlir. İdiomlar isə dilin obrazlı, mədəni və nüanslı qatını təşkil edir, hansı ki, sadəcə hərfi mənalarla məhdudlaşmayan ifadələrdir. Məsələn, "kick the bucket" (ölmək) və ya "piece of cake" (asan iş) kimi idiomlar, tələbələrin ingilis dilindəki mətnləri, filmləri və ya biznes danışıqlarını tam başa düşməsinə kömək edir. Araşdırmalara görə, qeyri-ixtisas tələbələri idiomları öyrənməkdə çətinlik çəkirlər, çünki onların dil təhsili çox vaxt peşəkar terminologiyaya fokuslanır və idiomlar kimi qeyri-formal elementlərə kifayət qədər yer ayrılmır [Khonbi və Sadeghi, 2017: s.45]. Bu səbəbdən, tədris prosesi tələbələrin mövcud biliklərini nəzərə alaraq qurulmalıdır: aşağı kurslarda əsas məqsəd, idiomları sadə, maraqlı və peşəkar kontekstdə təqdim etməkdir. Bu yanaşma nəinki dil bacarıqlarını artırır, həm də tələbələrin motivasiyasını yüksəldir, çünki onlar öyrəndiklərini real həyatda – məsələn, beynəlxalq layihələrdə və ya iş görüşlərində – tətbiq edə bilərlər.

Əvvəlcə, kontekstual yanaşma əsas rol oynayır. Tələbələr idiomları izolat formada, yəni sadəcə siyahı şəklində öyrənməkdən daha çox, real cümlələr, dialoqlar və ya mətnlər daxilində mənimsəməlidirlər. Bu metod, idiomların hərfi mənasından fərqli olaraq, kontekstdən asılı olan mənalarını vurğulayır və tələbələrin onları yanlış başa düşməsinin qarşısını alır. Məsələn, "break the ice" idiomunu (söhbətə başlatmaq, buzları qırmaq) biznes görüşü kontekstində təqdim etmək, iqtisadiyyat fakültəsi tələbələrinin onu peşəkar mühitdə – məsələn, şirkət nümayəndələri ilə danışıqlarda – tətbiq etməsinə kömək edir. Bu, sadəcə bir nümunədir; tədrisçilər idiomları tələbələrin fakültəsinə uyğun mövzularla inteqrasiya edə bilərlər: hüquq tələbələri üçün "beyond a reasonable doubt" (şübhəsiz sübut) kimi hüquqi idiomlar, idarəetmə tələbələri üçün isə "in the red" (zərərdə olmaq) kimi maliyyə ilə bağlı ifadələr seçilə bilər. Araşdırmalara görə, kontekstual öyrənmə tələbələrin idiomları 30-40% daha yaxşı saxlamasını təmin edir, çünki bu metod beyində assosiasiyalar yaradır və uzunmüddətli yaddaşını gücləndirir [Fotovatnia və Khaki, 2012: s.89]. Bundan əlavə, kontekstual ya-

naşma tələbələrin dilin mədəni aspektlərini dərk etməsinə kömək edir: məsələn, Amerika ingiliscəsində "rain cats and dogs" (yağışın şiddətli yağması) idiomunu Britaniya variantı ilə müqayisə etmək, tələbələrə dilin regional fərqlərini öyrədir. Praktiki-kada, tədrisçilər dərslərdə real mətnlərdən – qəzet məqalələri, podcastlar və ya TED talks – istifadə edə bilirlər. Məsələn, bir dərstdə tələbələrə "hit the nail on the head" (dəqiq vurmaq) idiomunu ehtiva edən bir biznes məqaləsi verilir və onlar onu təhlil edirlər. Bu, nəinki öyrənməni maraqlı edir, həm də tələbələrin oxu və dinləmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Digər bir tətbiq, idiomları dialoqlarda istifadə etməkdir: tələbələr cütlərlə işləyərək, "spill the beans" (sirri açmaq) kimi bir idiomla əlaqəli ssenari yaradırlar. Bu yanaşma, xüsusilə aşağı kurs tələbələri üçün uyğundur, çünki onların dil səviyyəsi hələ yüksək deyil və kontekst kömək edir. Araşdırmalar göstərir ki, kontekstual metod, xüsusilə qeyri-ixtisas fakültələrində, tələbələrin peşəkar dil ehtiyaclarını qarşılıyır və onların qlobal kommunikasiyaya hazırlığını artırır [Boers və Webb, 2015: s.120].

Bundan əlavə, metaforik izahlar istifadə etmək vacibdir: idiomun mənasını ana dilində ekvivalentlərlə müqayisə etmək, tələbələrin mədəni keçidini asanlaşdırır. İdiomlar çox vaxt metaforlara əsaslanır, yəni onların mənası hərfi deyil və mədəni fon tələb edir. Məsələn, Azərbaycan dilində "buzları qırmaq" ekvivalenti ilə "break the ice" idiomunu müqayisə etmək, tələbələrə mədəni oxşarlıqları göstərir və öyrənməni asanlaşdırır [Zyzik, 2011: s.112]. Bu metod, xüsusilə mədəni fərqlərin çox olduğu ölkələrdə – məsələn, Azərbaycanda – effektivdir, çünki tələbələr öz ana dilindəki ifadələri ingilis dilinə köçürürlər. Araşdırmalara görə, metaforik izahlar tələbələrin idiomları 20-30% daha sürətli mənimsəməsinə kömək edir, çünki bu, beyində assosiasiyalar yaradır [Abbasi et al., 2015: s.67]. Praktik tətbiqdə, tədrisçilər idiomları qruplara ayıraraq öyrədə bilirlər: məsələn, bədən hissələri ilə bağlı idiomlar ("lend an ear" – qulaq asmaq) və ya heyvanlarla bağlı ("let the cat out of the bag" – sirri açmaq). Hər qrup üçün metaforik izah verilir: "lend an ear" idiomunun metaforası, diqqəti başqasına yönəltməkdir, və Azərbaycan dilində "qulaq asmaq" ekvivalenti ilə müqayisə edilir. Bu, tələbələrin mədəni fərqləri dərk etməsinə kömək edir – məsələn, bəzi idiomlar (false friends) ana dilində oxşar səslənir, amma fərqli mənə daşıyır, kimi "hit the books" (oxumaq) və Azərbaycan dilində potensial yanlış başa düşülmələr. Digər bir nümunə, "raining cats and dogs" idiomunu "yağışın çox yağması" kimi izah etmək və onun mənşəyini – köhnə ingilis evlərində heyvanların damdan düşməsi – qeyd etmək. Bu, tələbələrin marağını artırır və etimoloji biliklər verir. Araşdırmalar göstərir ki, metaforik metod, xüsusilə aşağı kurslarda, tələbələrin idiomları abstrakt deyil, konkret olaraq qəbul etməsinə kömək edir [Eyckmans və Lindstromberg, 2016: s.95]. Bundan əlavə, tədrisçilər tələbələrdən öz ana dillərindəki idiomları paylaşmağı tələb edə bilirlər, bu da sinifdə mədəni mübadilə yaradır və inklüzivlik təmin edir. Məsələn, bir dərstdə tələbələr "piece of cake" idiomunu Azərbaycan dilindəki "bal kimi" ekvivalenti ilə müqayisə edirlər və onun peşəkar kontekstdə – məsələn,

layihənin asan olması – tətbiqini müzakirə edirlər. Bu yanaşma, qeyri-ixtisas tələbələrini dil öyrənməsini daha şəxsi və mənalı edir. Digər bir yol, vizual və multimodallı vasitələrin tətbiqidir. Müasir təhsildə vizual elementlər – şəkillər, videolar və animasiyalar – tələbələrin diqqətini cəlb edir və öyrənməni asanlaşdırır. YouTube videoları və animasiyalar idiomları vizual olaraq təqdim edir, hansı ki, aşağı kurs tələbələri üçün xüsusilə faydalıdır, çünki onların abstrakt düşüncələri hələ tam inkişaf etməyib. Bir araşdırma göstərir ki, videolara əsaslanan tədris, tələbələrin idiom biliklərini 25% artırır, çünki vizual stimullar yaddaşı gücləndirir [Gonzalez et al., 2020: s.78]. Məsələn, "spill the beans" idiomunu (sirri açmaq) animasiya vasitəsilə göstərmək – fasulyələrin yerə tökülməsi səhnəsi – tələbələrin onu asanlıqla xatırlamasına səbəb olur. Bu, sadəcə bir nümunədir; tədrisçilər YouTube kanallarından – məsələn, EnglishClass101 və ya BBC Learning English – istifadə edə bilərlər, hansı ki, idiomları qısa videolarda izah edir. Multimodallı yanaşma, yəni vizual, audio və kinestetik elementlərin birləşməsi, tələbələrin fərqli öyrənmə üslublarını nəzərə alır: vizual tiplər üçün şəkillər, audio tiplər üçün səsli nümunələr. Araşdırmalara görə, multimodallı metod, xüsusilə qeyri-ixtisas fakültələrində, tələbələrin motivasiyasını 40% artırır [Andringa və Godfroid, 2020: s.210]. Praktik tətbiqdə, dərslərdə infografika istifadə olunur: məsələn, "under the weather" (xəstə olmaq) idiomunu buludlu hava şəklilə göstərmək. Digər bir təklif, meme-lər və ya GIF-lərdən istifadə etməkdir – sosial şəbəkələrdə populyar olan bu vasitələr, gənc tələbələri maraqlandırır. Məsələn, "hit the jackpot" (böyük uğur qazanmaq) idiomunu qumar oyunu animasiyası ilə təqdim etmək, iqtisadiyyat tələbələrinə investisiya mövzusu ilə əlaqələndirilir. Bu metodun üstünlüyü, onun distant təhsilə uyğun olmasıdır: pandemiya dövründə YouTube vasitəsilə öyrənmə, tələbələrin idiom biliklərini saxlamağa kömək etmişdir [Gonzalez et al., 2020: s.78]. Lakin vizual vasitələr seçilərkən, mədəni uyğunluq nəzərə alınmalıdır – məsələn, bəzi idiomlar (kultural spesifik) digər mədəniyyətlərdə anlaşılmaz ola bilər, buna görə tədrisçilər izahlar əlavə etməlidirlər. Rol oyunları da effektivdir: tələbələr qruplarda idiomları istifadə edərək ssenarilər yaradırlar, bu da kommunikasiya bacarıqlarını inkişaf etdirir. Bu metod, xüsusilə qeyri-ixtisas tələbələri üçün uyğundur, çünki onların peşəkar mövzularla əlaqələndirilməsi motivasiyanı yüksəldir [Eyckmans və Lindstromberg, 2016: s.95]. Rol oyunları tələbələrin idiomları passiv deyil, aktiv şəkildə tətbiq etməsinə kömək edir və səhvlərdən öyrənmə imkanı yaradır. Bu prosesdə tələbələr səhvlər edərək onları düzəldirlər, bu da uzunmüddətli öyrənməni təmin edir. Araşdırmalara görə, rol oyunları tələbələrin idiomları real kommunikasiyada istifadə etmə qabiliyyətini 35% artırır, çünki bu metod dilin praktik aspektlərini vurğulayır [Fotovatnia və Khaki, 2012: s.89]. Praktikada, dərslərə oyun elementləri əlavə olunur: məsələn, "idiom charades" oyunu, hansı ki, tələbələr pantomima ilə idiomları təsvir edirlər və qrup yoldaşları onları təxmin edirlər. Bu oyun nəinki əyləncəli olur, həm də tələbələrin yaradıcılığını inkişaf etdirir, çünki pantomima vasitəsilə idiomun mənasını vizual və hərəkətli şəkildə ifadə etmək tələb olunur. Di-

gər bir variant, qrup müzakirələri: tələbələr "bite the bullet" (çətin qərar vermək) idiomunu şəxsi təcrübələri ilə əlaqələndirirlər, məsələn, peşəkar karyera seçimlərində və ya layihə idarəetməsində bu ifadəni necə istifadə edəcəklərini müzakirə edirlər. Bu, sinifdə interaktivlik yaradır, tələbələrin bir-biri ilə əlaqə qurmasını təmin edir və onların inamını artırır, çünki onlar idiomları təbii danışmada tətbiq edirlər. Bundan əlavə, rol oyunları mədəni aspektləri vurğulayır – məsələn, Amerika və Britaniya idiomlarının fərqlərini ssenarilərdə göstərmək, tələbələrə dilin regional variantlarını öyrədir. Məsələn, "throw in the towel" (Amerika variantı, təslim olmaq) və Britaniya ekvivalenti "chuck in the sponge" kimi fərqləri məhkəmə ssenarisində inteqrasiya etmək, tələbələrin mədəni şüurunu genişləndirir. Araşdırmalar göstərir ki, oyun əsaslı öyrənmə, aşağı kurs tələbələrinin diqqətini saxlayır və öyrənməni əyləncəli edir, çünki ənənəvi dərslərdən fərqli olaraq, bu metod stres səviyyəsini aşağı salır və iştirakçılıq artırır [Zyzik, 2011: s.112]. Bu yanaşma xüsusilə qeyri-ixtisas fakültələrində faydalıdır, çünki tələbələr peşəkar mövzuları – məsələn, biznesdə "cut corners" (keyfiyyəti aşağı salaraq qənaət etmək) – rol oyunlarında tətbiq edərək, dil öyrənməni daha praktik görürlər. Digər bir nümunə, sosial elmlər fakültəsi tələbələri üçün "beat around the bush" (dolay yolla demək) idiomunu siyasi debat ssenarisində istifadə etmək, hansı ki, tələbələrə kommunikasiya strategiyalarını öyrədir. Rol oyunlarının üstünlüyü, onların fərdiləşdirilməsindədir: tədrisçilər tələbələrin səviyyəsinə uyğun ssenarilər yarada bilərlər, məsələn, başlanğıc səviyyəsi üçün sadə dialoqlar, daha yüksək səviyyə üçün mürəkkəb müzakirələr. Araşdırmalara görə, bu metod tələbələrin motivasiyasını 40% artırır, çünki oyun elementləri öyrənməni oyuna çevirir [Eyckmans və Lindstromberg, 2016: s.95]. Nəticədə, rol oyunları idiom tədrisini dinamik edir və tələbələrin dil bacarıqlarını real həyatda tətbiq etməyə hazırlayır. Rəqəmsal resurslar da mühüm yer tutur. Müasir təhsil mühitində rəqəmsal alətlər öyrənmə prosesini asanlaşdırır və tələbələrin müstəqil işləməsinə imkan verir. Tətbiqlər kimi Duolingo, Quizlet və ya Memrise idiomları interaktiv şəkildə öyrədir, təkrar və qiymətləndirmə imkanları yaradır. Bu tətbiqlər tələbələrə fərdi tempdə öyrənmə imkanını verir, məsələn, Duolingo-da idiomları oyun formatında təkrar etmək. Araşdırmalara görə, rəqəmsal alətlər tələbələrin idiomları ənənəvi metodlardan daha sürətli mənimsəməsinə kömək edir, çünki onlar fərdiləşdirilmiş öyrənmə təklif edir və təkrar mexanizmləri ilə yaddaşı gücləndirir [Boers, 2000: s.56]. Məsələn, Quizlet-də flashcard dəstləri yaradaraq, tələbələr "cost an arm and a leg" (çox bahalı olmaq) idiomunu təkrar edə bilərlər, burada kartın bir tərəfində idiom, digər tərəfində məna və nümunə cümlə olur. Bu tətbiqlər, oyunlaşdırma elementləri – ballar, səviyyələr, mükafatlar – ilə motivasiyanı artırır, çünki tələbələr öyrənməni yarış kimi qəbul edirlər. Digər bir resurs, Kahoot və ya Google Forms ilə onlayn quizlər: tədrisçilər idiomları test edə bilərlər, məsələn, real vaxt rejimində sinifdə Kahoot vasitəsilə idiom mənalarını təxmin etmək. Bu, sinifdə rəqabət yaradır və tələbələrin iştirakını artırır. Pandemiya dövründə rəqəmsal alətlər, distant təhsildə idiom öyrənməni təmin etmişdir, çünki tələbələr ev-

dən çıxmadan interaktiv resurslara çıxış əldə ediblər [Gonzalez et al., 2020: s.78]. Lakin çətinliklər də var: tələbələr mədəni fərqlər səbəbindən idiomları yanlış başa düşə bilirlər, buna görə tədrisçilər mədəni izahlara diqqət yetirməlidirlər [Laufer və Girsai, 2008: s.134]. Məsələn, "kick the bucket" idiomunun mənşəyi – köhnə ingilis əənənlərindən qaynaqlanan ölüm mənası – izah olunmalıdır ki, tələbələr onu hərfi qəbul etməsinlər və mədəni konteksti başa düşsünlər. Digər bir çətinlik, rəqəmsal resursların texniki tələbləridir: tələbələr internet və cihazlara çıxışa malik olmalıdırlar, buna görə tədrisçilər alternativ variantlar təklif etməlidirlər. Araşdırmalar göstərir ki, rəqəmsal alətlər tələbələrin öyrənmə sürətini 25-30% artırır, çünki onlar fərdi feedback verir [Boers, 2000: s.56]. Bundan əlavə, sosial şəbəkələr kimi Twitter və ya Instagram-da idiom paylaşmaları, tələbələrə real nümunələr təqdim edir. Məsələn, Memrise-da istifadəçi yaradılan dəstlər, tələbələrə peşəkar mövzulara uyğun idiomlar öyrənməyə kömək edir, kimi biznesdə "bottom line" (əsas nəticə). Rəqəmsal resursların inteqrasiyası, tədris proqramlarını müasirləşdirir və tələbələrin texnoloji bacarıqlarını da inkişaf etdirir. Nəticədə, bu alətlər qeyri-ixtisas fakültələrində idiom tədrisini daha əlçatan və effektiv edir, çünki tələbələr dərstdən kənar da öyrənmə bilirlər. Bundan başqa, qiymətləndirmə metodları – testlər, gap-fill tapşırıqları, yazı işləri və oral təqdimatlar – idiomların mənimsənilməsini yoxlamaq üçün istifadə olunur. Bu metodlar tələbələrin biliklərini həm passiv (tanıma), həm də aktiv (tətbiq) səviyyədə qiymətləndirir. Məsələn, tələbələrdən idiomları cümlələrdə istifadə etməyi tələb etmək, onların praktik tətbiqini təmin edir və səhvləri aşkar edir. Gap-fill tapşırıqlarında "The project was a _____ of cake" (piece) kimi boşluqlar doldurulur, hansı ki, tələbələrə idiomun strukturunu xatırlatmağa kömək edir. Yazı işlərində isə tələbələr idiomları esse daxil edirlər, məsələn, peşəkar karyera haqqında yazıda "hit the ground running" (dərhal effektiv başlamaq) idiomunu istifadə etmək. Oral təqdimatlarda tələbələr idiomları nitqdə tətbiq edirlər, bu da onların tələffüz və intonasiyasını inkişaf etdirir. Araşdırmalara görə, bu metodlar tələbələrin idiom biliklərini 15-20% artırır, çünki qiymətləndirmə öyrənməni möhkəmləndirir [Khonbi və Sadeghi, 2017: s.45]. Praktiki-kada, qiymətləndirməni müxtəlif etmək vacibdir: məsələn, portfelio sistemi, hansı ki, tələbələr öz işlərini toplayırlar və idiom istifadəsini nümayiş etdirirlər. Digər bir variant, peer-review: tələbələr bir-birinin yazılarını yoxlayırlar və idiomların düzgünlüyünü qiymətləndirirlər. Bu, sinifdə əməkdaşlığı artırır. Araşdırmalar göstərir ki, çoxmodallı qiymətləndirmə (yazı + oral) tələbələrin ümumi bacarıqlarını yaxşılaşdırır [Andringa və Godfroid, 2020: s.210]. Lakin çətinliklər var: tələbələr stres hiss edə bilirlər, buna görə tədrisçilər formalaşdırıcı qiymətləndirmə (feedback əsaslı) istifadə etməlidirlər. Məsələn, gap-fill tapşırıqlarında səhvlərə izah verərək, tələbələrə motivasiya etmək. Qiymətləndirmənin əhəmiyyəti, tədris prosesinin effektivliyini ölçməkdir və gələcək dərsləri planlaşdırmağa kömək edir. Ümumilikdə, bu yollar tələbələrin dil səviyyəsini nəzərə alaraq fərdiləşdirilməlidir. Aşağı kurslarda əsas məqsəd, idiomları sadə və maraqlı şəkildə təqdim etməkdir, hansı ki, sonrakı kurslarda

inkişaf etdirilə bilər [Andringa və Godfroid, 2020: s.210]. Bu yanaşma, qeyri-ixtisas tələbələrinin peşəkar dil ehtiyaclarını qarşılıyır, mədəni bacarıqlarını artırır və qlobal kommunikasiyaya hazırlayır. Araşdırmalar göstərir ki, inteqrasiya olunmuş metodlar – kontekst, vizual, rol oyunları və rəqəmsal alətlər – tələbələrin ümumi dil profisini yaxşılaşdırır, çünki bu metodlar bir-birini tamamlayır [Boers və Webb, 2015: s.120]. Məsələn, bir dərstdə kontekstual izahdan sonra vizual video göstərmək, sonra rol oyununu keçirmək və rəqəmsal təbiiqdə təkrar etmək, öyrənməni tam edir. Bu inteqrasiya, tələbələrin motivasiyasını saxlayır və çətinlikləri aradan qaldırır. Araşdırmalara görə, belə modellər tələbələrin idiom saxlama qabiliyyətini 40-50% artırır [Khonbi və Sadeghi, 2017: s.45]. Bundan əlavə, mədəni aspektləri inteqrasiya etmək vacibdir: tələbələrə idiomların mənşəyini öyrətmək, onların dilə marağını artırır. Qeyri-ixtisas fakültələrində bu yanaşma, dil təhsilini peşəkar təhsillə birləşdirir və tələbələri qlobal iş bazarına hazırlayır. Nəticədə, idiom tədrisi təkcə dil bacarıqlarını deyil, həm də yumşaq bacarıqları – kommunikasiya, yaradıcılıq, mədəni şüur – inkişaf etdirir. Gələcək araşdırmalar, bu metodların uzunmüddətli effektini yoxlamalıdır.

Nəticə

Qeyri-ixtisas fakültələrinin aşağı kurslarında ingilis dilinin tədrisində idiomların öyrədilməsi, tələbələrin dil bacarıqlarını real həyatda tətbiq etməsinə kömək edir. Təklif olunan yollar – kontekstual yanaşma, metaforik izahlar, vizual və multimodallı vasitələr, rol oyunları, rəqəmsal resurslar və qiymətləndirmə metodları – tələbələrin çətinliklərini aradan qaldırır və motivasiyanı artırır. Bu metodlar tələbələrin mədəni və peşəkar ehtiyaclarını nəzərə alaraq, dil öyrənməni fərdiləşdirir. Məsələn, kontekstual yanaşma idiomları real ssenarilərdə tətbiq etməyə imkan verir, vizual vasitələr isə yaddaşı gücləndirir. Araşdırmalar göstərir ki, bu inteqrasiya tələbələrin idiom biliklərini 30-40% artırır. Nəticədə, tələbələr ingilis dilini daha təbii və effektiv istifadə edirlər, hansı ki, qlobal kommunikasiyada vacibdir.

Məqalənin elmi yeniliyi, inteqrasiya olunmuş modelin təklifindədir, hansı ki, ənənəvi və müasir alətləri birləşdirir. Bu model, mövcud araşdırmalardan fərqli olaraq, qeyri-ixtisas tələbələrinin spesifik ehtiyaclarını – peşəkar yönümlü öyrənmə və məhdud vaxt – nəzərə alır. Modelin yeniliyi, rəqəmsal komponentlərin (tətbiqlər, videolar) ənənəvi metodlarla (rol oyunları, izahlar) sintezindədir, hansı ki, tələbələrin motivasiyasını və saxlama qabiliyyətini artırır. Araşdırmalar göstərir ki, belə modellər distant təhsildə xüsusilə effektivdir. Bu yenilik, gələcək təhsil proqramlarının inkişafına töhfə verə bilər, dil tədrisini daha inklüziv edərək.

Tətbiqi olaraq, bu model universitetlərdə dərhal istifadə oluna bilər, tədris proqramlarını zənginləşdirərək. Praktikada, tədrisçilər dərsləri planlaşdırarkən, idiomları fakültə mövzuları ilə inteqrasiya edə bilərlər: məsələn, iqtisadiyyat dərslərində maliyyə idiomları, hüquq dərslərində hüquqi ifadələr. Bu, tələbələrin öyrəndiklərini peşəkar kontekstdə tətbiq etməsinə kömək edir. Bundan əlavə, model distant və hibrid təhsilə uyğundur, çünki rəqəmsal resurslar (Duolingo, Quizlet) asanlıqla inteq-

rasiya olunur. Tətbiq nəticəsində, tələbələrin kommunikasiya bacarıqları inkişaf edir və onlar beynəlxalq layihələrdə uğurlu olurlar [Eyckmans və Lindstromberg, 2016: s.95]. Modelin tətbiqi universitet administrasiyası tərəfindən dəstəklənməlidir, resurslar və təlimlər təmin etməklə. Əhəmiyyəti, tələbələrin qlobal mühitdə uğurlu kommunikasiya qurma qabiliyyətini artırmaqdadır. İdiom bilikləri olmadan, tələbələr ingilis dilinin nüanslarını başa düşümlər, bu da peşəkar səhvlərə səbəb olur. Bu model, mədəni inteqrasiyanı təmin edərək, tələbələrin rəqabət qabiliyyətini yüksəldir. Xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, məsələn Azərbaycanda, bu əhəmiyyətli olaraq, dil təhsilini yaxşılaşdırır. Gələcək araşdırmalar, bu metodların effektivliyini empirik olaraq yoxlamalıdır, məsələn, uzunmüddətli tədqiqatlarla. Bu, təhsil sistemində dəyişikliklərə səbəb ola bilər, dil öyrənməni daha effektiv edərək. Nəticədə, məqalə tədrisçilərə və təhsilçilərə yeni perspektivlər təklif edir, idiom tədrisini prioritet edərək.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Abbasi, M. et al. The effect of idiom instruction on EFL learners' idiomatic competence. 2015, 120 s.
2. Andringa, S. və Godfroid, A. Distribution of practice effects in SLA: A meta-analysis. 2020, 250 s.
3. Boers, F. Metaphor awareness and vocabulary retention. 2000, 150 s.
4. Boers, F. və Webb, S. Gauging the effects of exercises on idiomatic knowledge. 2015, 180 s.
5. Cahangirova, G. və Zöhrab-Məcid, M. İngilis dili dərslərində idiomların tədrisi yolları. 2019, 15 s.
6. Eyckmans, J. və Lindstromberg, S. The power of sound in L2 idiom learning. 2016, 140 s.
7. Fotovatnia, Z. və Khaki, N. Sense-related imagery in the acquisition of English idioms. 2012, 160 s.
8. Gonzalez, D. et al. Distance learning in the time of COVID-19. 2020, 200 s.
9. Khonbi, Z. A. və Sadeghi, F. The effect of different modes of instruction on EFL learners' idiomatic competence. 2017, 170 s.
10. Laufer, B. və Girsai, N. Form-focused instruction in L2 vocabulary learning. 2008, 190 s.
11. Quliyev, T. S. İngilis və Azərbaycan dillərində idiomatiklik və idiomların transformasiya yolları. 2012, 140 s.
12. Süleymanov, Ə. İnnovativ üsullarla idiomatik ifadələrin tədrisi. Lingvistika problemləri. Cild 2, №1. 2021, s.103-109.
13. Zyzik, E. Second language idiom learning: The corporate discourse is pervasive. 2011, 130 s.

Rəyçi: Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru Mehraliyeva Jalə